Den ulykkelige trekant — eller Fremskridtspartiets stilling i dansk politik*)

Flemming Hansen

*) Talmateriale til belysning af delkonklusioner som ikke fremgår af artiklens tabeller kan rekvireres hos artiklens forfatter.

Mange ser på Fremskridtspartiets om et yderligtgående højreparti. Partiets tilhængere er mere tilbøjelige til at se på det som et centrumsparti, - lidt i de radikales gamle rolle. Måske er sandheden snarere, at partiet er – og fremover i stadigt stigende grad vil blive – den tredie part i en alt andet end romantisk trekant med de borgerlige som den ene og de socialistiske partier som den anden part. Dette understøttes af en specialanalyse af de årsager vælgerne opgiver, når de skifter parti, som er foretaget af A.I.M. Markedsanalyse a–s. Undersøgelsens mere kvantitative dele bygger på et udsnit på ca. 2.400 personer, mens de mere kvalitative elementer, er baseret på et udsnit på godt 1.200 personer.

Undersøgelsen gør det muligt at belyse to problemstillinger:

1) Hvilke bevægelser finder sted i vælgermasserne, og hvor står Fremskridtspartiet i denne sammenhæng?
2) Hvordan vurderes Fremskridtspartiet af egne og af andre vælgere, og hvilke årsager trækker specielt vælgerne i retning af Fremskridtspartiet, og hvilke støder dem fra?

I den nævnte undersøgelse blev alle, der havde skiftet parti siden folketingsvalget i januar, 1975, spurgt om, hvorfor de nu ville stemme anderledes end de gjorde i januar. De kortfattede og ret spontane svar som spørgsmål af denne art giver anledning til, må tages med betydelig varsomhed. I den udstrækning forskellige vælgergrupper svarer forskelligt, giver det dog anledning til spekulationer over de bagvedliggende forskelle i de respektive vælgergruppers holdning.

Tabel 1 er baseret på de personer, der opgiver at have skiftet parti siden folketingsvalget i 1975. De udgjorde i juni 11–14% af vælgerne, og ca. 1/3 af disse havde skiftet til Fremskridtspartiet. (Når partiet ikke er gået mere frem end det er tilfældet, skyldes det, at der også er vælgere, der er gået fra Fremskridtspartiet).

Tabel 1. De, der har skiftet parti siden valget i januar svar på spørgsmålet: »Hvorfor vil De stemme på et andet parti end det de stemte på i januar?«

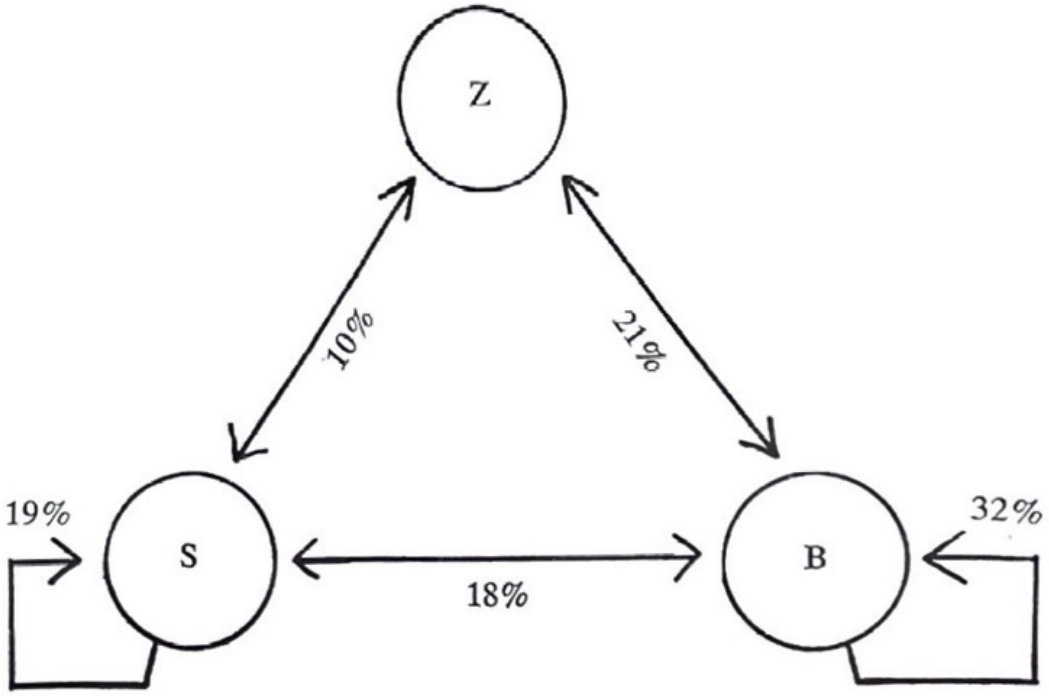
	Alle	Skiftet til Fremskridts-partiet	Skiftet til et andet parti
»Det gamle parti ikke tilfredsstillende«	50%	59%	95%
»For at prøve noget nyt«	23%		
»Står ikke fast på deres udtalelser«	13%		
»Glistrup har nye ideer«	18%	51%	11%
»Bedre kontakt med arbejdspladserne«	3%		
I alt incl. dobbeltsvar	107%	110%	106%

Ser man på de årsager, der angives til at skifte, konstaterer man, at de falder i to kategorier. For det første, er der en række udsagn, der giver udtryk for utilfredshed, »politiker-lede«, o.s.v. Nogle siger, at de ønsker at prøve noget nyt, andre giver udtryk for generel utilfredshed med det parti, de hidtil har stemt på, og endnu andre beklager sig over, at politikerne ikke holder, hvad de lover. Om den sidste gruppe er det i øvrigt bemærkelsesværdigt, at den ikke går til noget nyt parti, men til sofa-vælger (vil ikke stemme/ved ikke) gruppen.

Den anden gruppe af årsager til skift er mere specifik. Man peger på specielle ting som årsag til at vælge et nyt parti. Specielt nævnes mange ting ved Fremskridtspartiet. Det er her enkelte dele af, eller partiets politik som helhed, der fremhæves. Det er i den forbindelse bemærkelsesværdigt, at det stort set alene er de, der skifter til Fremskridtspartiet der kan pege på specifikke årsager for valget af deres nye parti. For bogstaveligt talt alle øvrige parti-skiftere gælder det, at den primære motivation opgives at være utilfredsheden med det parti, man hidtil har stemt på. Dette peger i retning af en konklusion, der skal underbygges i det efterfølgende, nemlig at utilfredsheden med ens gamle parti betinger kun tilfældige skift partierne imellem. Et parti kan kun lukrere herpå, hvis det kan demonstrere egenskaber, som de partier, der forlades ikke har.

Gennem de senere år har flere analyser været offentliggjort, der har belyst bevægelserne partierne imellem. Disse har ofte været uoverskuelige på grund af det meget store antal partier, og de forvirrende strømme på kryds og tværs imellem disse. Sondrer man imidlertid mellem 3 hovedblokke i dansk politik bliver tallene overskuelige. Det forløbne folketingsår gør en sondring naturlig mellem de socialistiske partier (socialdemokraterne, kommunister, venstresocialisterne og Socialistisk Folkeparti), de borgerlige partier (Det Radikale Venstre, Konservative, Venstre, Kristeligt Folkeparti, Retsforbundet og Centrum-Demokraterne), samt Fremskridtspartiet som en tredie gruppe.

Figur 1. 3 politiske blokke og bevægelserne mellem disse i foråret 1975. (Figuren bygger på 2.312 analysepersoner)

Figuren viser disse 3 blokke og de strømme af vælgere, der bevæger sig inden for disse, og imellem dem. Tallene i figuren er baseret på situationen i foråret 1975, hvor nettoforskydningerne imellem partierne kun har været små. Det er således karakteristisk, at stort set alle bevægelserne partierne imellem tenderer til at ophæve hinanden.

Ser man på figuren fremgår flere ting. For det første er det bemærkelsesværdigt, at over halvdelen (51%) af bevægelserne mellem partierne, finder sted inden for den socialistiske blok eller inden for den borgerlige blok.

For det andet er det bemærkelsesværdigt, at de bevægelser der finder sted mellem de socialistiske partier og Fremskridtspartiet, og mellem de borgerlige partier og Fremskridtspartiet, er af samme størrelsesorden som den interaktion, der foregår direkte mellem de to blokke. På en måde kan man sige, at 2/3 af bevægelserne mellem de borgerlige og de socialistiske partier går vejen over Fremskridtspartiet.

Hvad enten man kan lide det eller ej, så peger denne observation på Fremskridtspartiets centrale placering i dansk politik. En placering, der yderligere understreges, når man ser på den anden hovedårsag til forskydningerne partierne imellem, nemlig de nye vælgere.

Fra tidligere undersøgelser fremgår det, at i foråret 1974 gik 56% af de nye vælgere til de socialistiske partier, 20% gik til Fremskridtspartiet, mens kun 24% gik til den borgerlige gruppe.

En anden måde at analysere bevægelserne imellem partierne på, er at spørge vælgerne om, hvad de ville stemme, såfremt det parti de først foretrækker ikke fandtes. Man må erindre sig, at i modsætning til de egentlige bevægelser partierne imellem, så er de oplysninger, der kommer frem på denne måde baseret på vælgernes intentioner uanset om de i øvrigt føler et behov for at skifte til et andet parti eller ej. Rent faktisk svarer ca. halvdelen, at de enten ikke ved hvad de så ville stemme, eller at de så slet ikke ville stemme.

Om ca. halvdelen af vælgerne gælder det imidlertid, at de er så åbne overfor den idé at stemme på et andet parti end det de normalt vælger, at de kan angive hvilket parti de i så fald ville stemme på. Disse oplysninger siger dels noget om hvortil et parti er i fare for at miste stemmer, dels siger det noget om det potentiel partiet har. Tabel 2's sidste kolonne giver de vælgeres fordeling på partier, der kan opgive et »2. partivalg«. F.eks. viser tabellen, at der er 17%, der har Socialdemokratiet som sekundært parti.

Det er bemærkelsesværdigt, hvor meget tallene i tabel 2 afviger fra den samlede vælgerfordeling i 1. kolonne. Partierne har således meget forskellige uudnyttede potentieller. På den borgerlige fløj har Kristeligt Folkeparti, Det Radikale Venstre og de konservative de største vælger-potentieller. På den socialistiske front, er det først og fremmest SF, der ville samle socialdemokraternes vælgere op. Helt bemærkelsesværdigt er det imidlertid, at Fremskridtspartiet har et relativt beskedent potentiel.

Tabel 2. Vælgernes »2. parti-valg«. D.v.s. det parti de ville stemme på, hvis det de først foretrækker ikke opstiller. (Baseret på 448 personer, der opgiver et 2. parti)

	Partivalg ved Folketings-valget, januar 1975	2. partivalg juni 1975 (N = 448)
Socialdemokratiet	30,0%	17%
Radikale Venstre	7.1%	12%
Konservative	5.5%	9%
Retsforbundet	1.8%	1%
Socialistisk Folkeparti	5.0%	14%
Danmarks Kommunistiske Parti	4.2%	7%
Centrum-Demokraterne	2.2%	2%
Kristeligt Folkeparti	5.3%	10%
Venstre	23.3%	17%
Venstre Socialisterne	2.1%	4%
Fremskridtspartiet	13.6%	7%
	100.0%	100%

Omvendt finder man, at mens de borgerlige vælgere overvejende har borgerlige partier som 2. valg og de socialistiske vælgere overvejende har socialistiske

partier, så er der blandt Fremskridtpartiets vælgere mange til begge lejre. Billedet, der tegner sig i figur 1 understøttes således af disse tal.

Alt i alt peger disse observationer på 4 hovedtendenser i dansk parti-politik:

1) Konkurrencen om de socialistiske vælgeres gunst blandt de socialistiske partier.
2) Konkurrencen om de borgerlige vælgeres gunst blandt de borgerlige partier.
3) De kortsigtede og langsigtede forskydninger mellem den borgerlige og den socialistiske lejr.
4) Fremskridtspartiets stilling som katalysator i denne proces.

En anden væsentlig konklusion er at partiets placering i forhold til de socialistiske partier gør visse borgerlige partiers spekulation i partiets undergang i forbindelse med processen mod Glistrup til et farligt tankeeksperiment for de, der nødig ser et rent socialistisk flertal på Christiansborg.

Om vælgernes gunst

Det skal nu belyses, hvad der trækker, og hvad der frastøder ved Fremskridtspartiet.

Tabel 3. Motiver for valg af sekundært parti. (Bygger på 448 analysepersoner)

	Alle	Grunde til at foretrække socialistiske partier	Grunde til at foretrække borgerlige partier	Grunde til at foretrække Fremskridts-partiet	Grunde til at foretrække Kristeligt Folkeparti
Ligner mit gamle parti	54%	67%	47%	11%	41%
Partiets politik	31%	16%	36%	85%	31%
Partiets leder	6%	7%	9%	0%	21%
Ved ikke	9%	10%	8%	4%	7%
I alt	100%	100%	100%	100%	100%

I den ovenfor beskrevne undersøgelse blev samtlige, der opgav at have et sekundært partivalg spurgt om, hvad der først og fremmest var årsagen til at de foretrak det parti de angav. De anførte årsager kan grupperes som vist. De falder i 3 hovedgrupper. I den første gruppe findes en række årsager, som kan sammenfattes under betegnelsen »lighed med gammelt parti«. Udsagnene er af typen, »det er nærmest mit eget parti«, »det er nærmest mine interesser«, »det er nærmest midten« (alene nævnt af vælgere fra midterpartierne), eller »det er et arbejderparti (alene nævnt af vælgere fra de socialistiske partier)«. Lidt over halvdelen af de adspurgte angiver sådanne grunde.

Den anden hovedgruppe af årsager berører det valgte parti's konkrete politik. Udsagnene kan være af mere generel karakter eller der kan peges på specifikke ting ved partiets politik. I alt 31% af de angivne årsager, hører til i denne gruppe.

Endelig er der 6% af de adspurgte, der peger på, at man vil vælge det pågældende parti på grund af partiformanden.

Ser man på svarfordelingerne, fremgår det, at der kun er mindre forskelle mellem de socialistiske og de borgerlige partier. Man kan dog skimte en tendens for de borgerlige vælgere til i deres sekundære partivalg, at være mere styret af det foretrukne partis politik, end af den umiddelbare lighed med det parti, man allerede stemmer på. Ser man derimod på Fremskridtspartiet er situationen en ganske anden. Det er her bemærkelsesværdigt, at den næsten enerådende grund til at foretrykke Fremskridtspartiet er partiets politik. Det er endvidere bemærkelsesværdigt, at overhovedet ingen peger på Glistrup som årsag til at vælge partiet.

Disse observationer giver anledning til to betragtninger. For det første, som antydet i den første undersøgelse, synes Fremskridtspartiet i større udstrækning end de øvrige partier, at give indtryk af, at føre en politik, som vælgerne kan tage stilling til. For det andet, er den manglende personlige opbakning om Glistrup bemærkelsesværdig. Den kan tolkes på to måder. Den kan være udtryk for at de adspurte ikke finder det »fint« at angive, at de stemmer på Fremskridtspartiet på grund af Glistrup. Den anden mulige forklaring er, at de vælgere, som Fremskridtspartiet kan få på grund af Glistrups person, har det allerede fået. Vælgere som Fremskridtspartiet herudover skal vinde, skal vindes ved partiets politik snarere end ved Glistrups person. At denne så stadig spiller en betydelig rolle som formulerende og kommunikerende partiets politik er en anden sag.

I denne forbindelse er Kristeligt Folkeparti et andet bemærkelsesværdigt parti. Det synes at have et stort potentiel, men det er først og fremmest bemærkelsesværdigt ved at være det eneste parti, der har en betydelig vælger-tilgang motiveret med »partiformanden«. Kendte politiske personligheder som Hartling, Anker Jørgensen, Hilmar Baunsgaard og Erhard Jacobsen giver anledning til langt mindre vælger-tilgang end Jens Møller. Kun Knud Jespersen fra kommunisterne synes at have en tiltrækningskraft på linie med Jens Møllers.

Vurderingen af Fremskridtspartiet ovenfor er baseret alene på den relativt mindre gruppe, der ikke stemmer på Glistrup, men som kunne overveje at gøre det. For at få et indtryk af hvorledes andre vælgere ser på Fremskridtspartiet, skal det ses på de svar, der blev givet da samtlige analysepersoner i A.I.M.'s juni-undersøgelse blev spurgt om, hvad de fandt mest tiltrækkende, og hvad de fandt mindst tiltrækkende ved partiet. Udtalelserne kan grupperes i 3 kategorier, nemlig

Om partiets politik
Om personen Glistrup, og
Om partiet i almindelighed.

Resultaterne er gengivet i tabel 4, der i de to første kolonner angiver hvad samtlige vælgere har svaret med af positive (i den første kolonne) og negative udsagn (i den anden kolonne). Tabellens andet hovedafsnit angiver Fremskridtspartiets egne vælgeres vurdering af partiet. Der er flere bemærkelsesværdige ting, der fremgår. Ser man på alle vælgere, så er ca. halvdelen i stand til at pege på én eller flere positive ting ved Fremskridtspartiet, mens knapt 2/3 kan pege på én eller flere negative ting.

Tabel 4. Alle vælgere og Fremskridtspartiets egne vælgeres syn på Fremskridtspartiet. (Bygger på 1.216 analysepersoner)

	Alle vælgere		*Fremskridtspartiets vælgere*	
	+ udsagn	÷ udsagn	+ udsagn	÷ udsagn
Skattepolitik	16%	5%	31%	2%
Socialpolitik	–	15%	–	16%
For mange offentlige ansatte	9%	–	27%	–
Papirnusseri	11%	–	11%	–
Sparesystemet	8%	–	11%	–
Pension misbruges	2%	–	2%	–
Kunstfond-politik	–	1%	–	0%
Kan man forstå snakken udenom	4%	9%	10%	2%
Andet om Glistrup	4%	21%	15%	23%
Vælger gamle partier	7%	–	18%	–
Urealistisk	–	9%	–	8%
Alm. utilfredshed	–	12%	–	5%
Ved ikke	50%	36%	3%	50%
I alt incl. dobbeltsvar	111%	108%	128%	106%

De positive ting koncentrerer sig om partiets hovedmærkesager: »Skattepolitikken«, »for mange offentligt ansatte«, »papirnusseri«, »sparepolitik« m.v. Kun få peger på personen Glistrup, og som ovenfor er der kun få, der peger på mere generelle motiver. Blandt de negative ting nævnes først og fremmest socialpolitikken og personen Glistrup. Herudover beskyldes partiet for at være urealistisk og »udenom-snakkende«.

Ser man på Fremskridtspartiets egne vælgere, så kan næsten alle pege på én eller flere positive ting. I øvrigt er det stort set de samme forhold, som ikkevælgerne peger på. Der er dog en tendens til, at lægge lidt større vægt på skattepolitikken, de for mange offentligt ansatte, og på Glistrups person. Herudover er det imidlertid bemærkelsesværdigt, at halvdelen af partiets vælgere kan pege

på negative ting ved partiet. De fremherskende ting er her centreret omkring personen Glistrup og den asociale socialpolitik.

Ser man endelig på de borgerlige og de socialistiske vælgeres syn på Fremskridtspartiet, så fremgår det at de socialistiske vælgere – med Venstre-socialisterne og Socialistisk Folkeparti i spidsen, først og fremmest kritiserer skattepolitikken og socialpolitikken. Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at mens 80% af de socialistiske vælgere er i stand til at pege på negative ting ved Fremskridtspartiet, så er kun 40% i stand til at pege på positive aspekter, og de ting, der fremhæves er meget forskellige fra parti til parti. De kommunistiske vælgere peger først og fremmest på »skattepolitikken«, venstresocialisterne på Glistrups evne til at »kommunikere så man kan forstå det«, og Socialistisk Folkeparti på »indsatsen mod papirnusseriet«.

Blandt de borgerlige vælgere er der ca. 60%, der kan pege på negative ting ved Fremskridtspartiet, mens der er 55%, der kan pege på positive ting.

De positive udsagn vedrører skattepolitikken og sparesystemet, mens de negative koncentrerer sig om personen Glistrup, ligesom man beskylder partiet for at være urealistisk og »udenom-snakkende«.

De ting omkring Fremskridtspartiets stilling, der er kommet frem her synes at vise, at partiet ikke i dag har noget stort potentiel for yderligere vækst. Meget højere end de 25%'s tilslutning som det havde da det var størst, er det ikke sandsynligt, at det kan nå. På den anden side den relativt mindre betydning – i forhold til de politiske mærkesager – som personen Glistrup tilskrives, antyder at også uden dennes person har partiet i dag en platform at bygge på. Man må enkende, at Fremskridtspartiet har placeret sig solidt på det politiske firmament.